

ARAŞTIRMA / RESEARCH

Beyin ölümü ve organ bağıışı konusunda tıp ve hukuk öğrencilerinin bilgi ve tutumları: farkındalık ve eğitimin etkisi

Knowledge and attitudes of medical and law students regarding brain death and organ donation: the impact of awareness and education

Amber Eker¹, Gülmin Hürsan², Leyla Çiğdem³, Rukiye Tolgay³,
Mourad M. A. Abousamaan³, Mustafa Omar Hasan Abuhamra³

¹Doğu Akdeniz Üniversitesi, Mağusa, KKTC

²İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

³Marmara Üniversitesi- Doğu Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Ortak Tıp Programı, Mağusa, KKTC

Abstract

Purpose: The diagnosis of brain death and organ transplantation procedure are medical conditions regulated by law. The aim is to determine the knowledge and attitudes of future physicians and lawyers regarding these conditions and to evaluate the effect of education.

Materials and Methods: In this research, final-year students of the pre-clinical phase of the Faculty of Medicine and Law were reached. A survey was administered to assess knowledge, awareness, and attitudes about brain death and organ donation. An education seminar was given and the survey was repeated.

Results: 80% of the Medicine students and 91% of the Faculty of Law students obtain information about brain death and organ transplantation procedure from the media. In both faculties, knowledge about transplantable organs has increased with training. It is noteworthy that as the strength of people's self-reported religious beliefs increases, their willingness to donate organs decreases significantly. Nearly half of the majority in both faculties express confidence in the knowledge and attitudes of health authorities regarding the diagnosis and follow-up of brain death and organ transplantation.

Conclusion: Although education primarily focuses on knowledge, it can also affect some attitudes. The statements of religious authorities can be included in awareness activities and that the media is an important tool. The study revealed the need for information about the strict regulation of procedures for all segments of society, including healthcare professionals.

Keywords: Brain death, organ donation, awareness, university

Öz

Amaç: Beyin ölümü tanısı ile organ nakli prosedürü yasalar ile düzenlenmiş önemli tıbbi durumlardandır. Amaç bu tıbbi durumlar ile ilgili geleceğin hekimleri ve hukukçularının bilgilerini ve tutumlarını tesbit etmek ve eğitimin bilgi ve tutumlara etkisini değerlendirmektir.

Gereç ve Yöntem: Bu deneysel araştırmada Tıp Fakültesi klinik öncesi dönem ve Hukuk Fakültesi son sınıflarında okuyan öğrencilere ulaşıldı. Katılımcılara beyin ölümü ve organ bağıışı hakkında bilgi, farkındalık ve tutumları değerlendiren bir anket uygulandı. Bir eğitim semineri verilip anket tekrarlandı.

Bulgular: Beyin ölümü ve organ nakli konusunda bilgileri Tıp Fakültesi öğrencilerinin %80'i medyadan, %69'u derslerden, Hukuk Fakültesi öğrencilerinin ise %91'i medyadan, %9'u derslerden edinmektedir. Her iki fakültede nakledilebilen organlar ve beyin ölümü tanısındaki komiteye dair bilgiler eğitim ile artmıştır. Kişilerin kendi beyanlarındaki dini inançlarının gücü arttıkça organ bağıışında bulunma isteğinin anlamlı şekilde azaldığı dikkati çekmektedir. Her iki fakültede de yarıya yakın çoğunluk sağlık otoritelerinin beyin ölümü tanısı ve izlemi ile organ nakli ile ilgili bilgi ve tutumlarına karşı güveni belirtmektedir.

Sonuç: Eğitimin ön planda bilgiyi olmakla birlikte bazı tutumları da etkileyebildiği söylenebilir. Farkındalık çalışmalarında dini otoritelerin açıklamalarına da yer verilebileceği ve medyanın önemli bir araç olduğu akılda bulundurulmalıdır. Çalışma, beyin ölümü ve organ nakli ile ilgili prosedürlerin sıkı bir düzenlemesi olduğuna dair bilgilendirmelerin sağlıkçılar dahil toplumun her kesimi için ihtiyacı ortaya koymuştur.

Anahtar kelimeler: Beyin ölümü, organ bağıışı, farkındalık, üniversite

Yazışma Adresi/Address for Correspondence: Amber Eker, Doğu Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi, Mağusa, KKTC

E-mail: amber.eker@emu.edu.tr

Geliş tarihi/Received: 09.04.2026 Kabul tarihi/Accepted: 24.04.2026

GİRİŞ

Beyin ölümü, kafatası içindeki dolaşımın tamamen durması sonucu beyin ve beyin sapı fonksiyonlarının tamamen kaybolması olarak tanımlanır. Beyin ve beyin sapı, solunum ve dolaşımı kontrol eden merkezlerdir. Bu bölgelerde dolaşım olmaması fonksiyonlarının geri dönüşümsüz olarak kaybı ile sonuçlanır. Sonuç olarak beyin ölümü geri dönüşü olmayan bir durumdur ve bitkisel hayattan farklıdır. Beyin ölümü tanısı için üç temel bulgu; koma, apne varlığı ve beyin sapı reflekslerinin tamamen kaybidir. Bir hekim kurulu, bir kişide beyin ölümü tanısını ön gereklilikler, temel bulgular ve destekleyici testler ışığında değerlendirerek koyar^{1,2}. “TC. 2238 sayılı Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Hakkında Kanun”³ ve KKTC’nin ‘İnsan Hücre, Doku ve Organ Nakli ile İlgili Kuralları Düzenleyen Yasa’⁴ gereği nöroloji veya nöroşirürji ile yoğun bakım veya anestezi uzmanından oluşan hekimler kurulunca oybirliği esasına göre beyin ölümü tanısı konulur. Durumun belgelenmesi ile süreç sonuçlanır.

Amerikan Nöroloji Akademisi (AAN) tarafından 1995'te beyin ölümünün beyanı için kanıta dayalı uygulama parametrelerinin yayınlanmasına ve yakın dönemde hem pediatrik hem yetişkin olgular için 2023'te güncellenmesiyle beyin ölümü temel kriterleri açısından tıbbi olarak kesinlik taşısa da tanı ve deklasyon süreci ile organ nakli prosedürleri konusunda dünya çapında hala çok fazla farklılık bulunmaktadır. Ülkelerde, hatta aynı ülkenin eyaletleri arasında da farklı düzenlemeler karşımıza çıkabilmektedir. Protokollerdeki bu farklılıklar özellikle muayene edecek ekip, muayene tekrar sayıları, izlem süreleri, seçilecek destekleyici testler, ölüm zamanının belirlenmesi, yaşam desteğinin çekilmesi konularındadır. Protokolü olmayan da çokça ülke mevcuttur^{2,5,6}.

Sadece protokoller ve uygulamalar değil, aynı zamanda popülasyonların beyin ölümü algıları ve organ bağışına da bakışları da ülkeler arasında büyük ölçüde farklılık göstermektedir. Bu algı ve bakış açısı birçok farklı özellikten etkilenebilir. Literatürde farklı kültürler ve ülkelerden gelen çalışmalarda ve sistematik derlemelerde karar sürecini etkileyen ortak unsurlar eğitim seviyesi, sosyoekonomik statü, farkındalık düzeyi, dine bağlılık, tıbbi uygulamalara güven düzeyi ve aile/sosyal çevrenin etkisi olarak belirtilmiştir^{7,8}. İngiltere’de okuyan farklı dini

inançlara ve etnik kökenlere sahip öğrenciler arasında yapılan bir çalışmada din, farkındalık, tıp eğitiminin etkisi, kültüre özgü faktörler, ailenin etkisi ile donörün ve organlarının tedavi süreci organ bağışına yönelik tutumu etkileyen temel faktörler olarak bulunmuştur⁹. Yine genç popülasyonu içeren Çin’den bir çalışma, iyi eğitilmiş olma, farkındalığa sahip olma, şehirde yaşama, durumu olumlu karşılayan sosyal çevreye sahip olma ile dini inanca sahip olmanın organ bağışını olumlu etkileyen faktörler olduğunu ortaya koymuştur¹⁰.

2022’de yayınlanan Dünya Sağlık Örgütü 75. Dünya Sağlık Asamblesi raporunda¹¹ organ bağışında karşılaşılan zorlukların nedenleri şu başlıklar altında listelenmiştir: Ulusal stratejilerin yetersizliği, konunun ciddiyetinin anlaşılması, etik konusunda endişeler, halk farkındalığının azlığı. Tüm dünyada ciddi bir organ talebi olsa da bağış oranı tüm ülkelerde bu ihtiyacın çok gerisindedir. Hangi kültüre ait olursa olsun, eğitimin süreçle ilgili farkındalığı artırdığı birçok çalışma ile belgelenmiştir ve en önde önerilen kampanyalardan biridir^{12,13}.

Beyin ölümü tanısı ve süreci ile organ nakli prosedürü yasalarla düzenlenmiş ender ve önemli tıbbi durumlardan biridir. Burada belirtildiği gibi, farklı popülasyonlarda konuya bakış açısında farklılıklar olması yanında konu ile yakından ilgili sağlık çalışanlarının da hem bakış açıları hem de yeterli bilgiye sahip olma durumları da farklılık gösterebilmektedir. Konu ile ilgili alanlarda çalışanlar arasında bile protokollerde belirtilen bazı gereklilikler konusunda bilgi yetersizlikleri izlenebildiği gösterilmiştir^{14,15}. Tıp Fakülteleri ve sağlıkla ilgili alanlarda yükseköğretimde okuyan öğrenciler arasında yapılan çalışmalarda da benzer şekilde yüksek farkındalık ancak gereklilikler konusunda yeterli olmayan bilgi ve yüksek farkındalığa rağmen yetersiz bağış olduğu dikkati çekmektedir^{16,17,18,19}. Konunun bir diğer ilgili alanı hukuk alanında çalışanlar ve hukuk fakülteleri ile ilgili bu konudaki literatürdeki çalışmalar oldukça sayıdır. Bu çalışmaların sonuçlarında da katılımcıların yasal düzenlemelere güvendiklerini ancak konu ile ilgili bilgi eksiklerini ortaya koymaktadır^{16,20}.

Bu çalışmada da temel amaç yasalar ile düzenlenen bu tıbbi durumlar ile ilgili geleceğin hekimlerinin ve hukukçularının bilgilerini ve bakış açılarını tespit etmektir. Çalışmada ayrıca verilecek eğitim sonrası da değerlendirmenin tekrarlanması ve eğitimin beyin ölümü ve organ bağışı konusundaki bilgi ve bakış

açılarına etkisini değerlendirmek de amaçlanmaktadır. Bilgi ve bakış açılarını etkileyen faktörlerin açıklığa kavuşturulması, bu önemli konuyla ilgili gelecekteki kampanyalar için yol gösterici olacaktır. Çalışmada ayrıca eğitim öncesi ve sonrası elde edilecek sonuçlar ile de tıbbi ve hukuki açıdan eğitimle değiştirilebilecek eksiklikler gözden geçirilip her iki fakültede konunun tıbbi, etik ve hukuki yönlerinin bir bütün olarak kavranması için eğitim programlarının güncellenmesi önerileri yapılabilir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Örnekleme

Bu deneysel araştırmada 2019-2020 akademik döneminde, üniversitenin Tıp Fakültesi klinik öncesi dönem son sınıfta okuyan ve Hukuk Fakültesi son sınıfta okuyan tüm öğrencilere ulaşılması hedeflenmiştir. İki gruba ön test ve son test uygulanarak sonuçlar değerlendirilmiştir. Tıp Fakültesi klinik öncesi dönem son sınıfta 36 ve Hukuk Fakültesi son sınıfta okuyan 172 öğrenci vardır.

İşlem

Bu çalışma için Doğu Akdeniz Üniversitesi Sağlık Etik Kurulu'ndan etik onam alınmıştır (ETK00-2020-0040/20.02.2020). Ayrıca katılımcıların tümünün bilgilendirilmiş onamı ile çalışmaya başlanmıştır. İngilizce ve Türkçe bilgilendirilmiş onam formu ve çalışma anketi her fakültedeki öğrencilere konuşma dillerine göre dağıtılmıştır. Anketler çevirmen tarafından Türkçe ve İngilizce dillerine çevrilmiş, her iki dili konuşan öğrencilerde çalışma öncesi kullanılarak, öğrencilerin verdiği cevaplar analiz edilerek uygunluğu değerlendirilmiştir.

Çalışmanın anketinin tutumları değerlendiren bölümü, Kocay ve arkadaşlarının araştırmasından, yazarların izniyle alınmıştır¹⁶. Ek olarak, demografik sorular ve beyin ölümü ve organ bağışısı prosedürüne ilişkin bilgileri değerlendirecek sorular da eklenmiştir. Ankette, demografik bilgiler bölümü ile beyin ölümü ve organ bağışısı hakkında bilgi ve tutumları değerlendiren sorularda kişilerin kendi için uygun seçeneği seçmesi istenmiştir. Anket değerlendirmesinde herhangi bir skorlama yoktur. Demografik bilgiler ile tutumlar, seçeneklerin seçilme oranları ile bilgi bölümü de doğru seçeneğin seçilme oranı ile değerlendirilmiştir. Demografik anket kısmı yaş, cinsiyet, bölüm, uyruk ve dine bağlılığı

içermektedir. Ayrıca ankette beyin ölümü ve organ bağışısı ile ilgili bilgi ve farkındalığın sorgulandığı bölüm ile son olarak organ bağışısına yönelik tutumların da değerlendirildiği bir bölüm mevcuttur.

Anket hemen eğitim öncesi ve sonrası aynı gün içinde öğrencilere iki kez uygulandı. Bir nörolog ve ekip üyeleri tarafından katılımcılara 'Beyin ölümü ve organ bağışısı' konulu bir saatlik sunum yapıldı. Sunumda, beyin ölümünün tıbbi tanımı, klinik tanı aşamaları, beyin ölümü deklarasyonunda yasal düzenlemeler, dünyada organ nakli ihtiyacı, nakledilebilen organlar, organ bağışısında prosedürler ile ilgili içerik yer aldı. Sunum, Hukuk Fakültesi için Türkçe, Tıp Fakültesi için İngilizce olarak yapıldı.

İstatistiksel analiz

Elde edilen verilerin kaydedilmesi ve analizi için IBM SPSS kullanıldı. Grupların karşılaştırmalı analizinde ki kare testi kullanıldı. $p < 0,05$ değeri istatistiksel olarak anlamlı kabul edildi.

BULGULAR

Çalışmanın 1. anketine Tıp Fakültesi'nde 35, Hukuk Fakültesi'nde 129 öğrenci katılmıştır. Cevaplama oranı Tıp Fakültesi'nde %97,2, Hukuk Fakültesi'nde ise %75'tir. Çalışmanın eğitim sonrası 2. anketine Tıp Fakültesi'nde 31, Hukuk Fakültesi'nde 102 öğrenci katılmıştır. Çalışmada katılımcıları arasında kadın-erkek oranı Tıp Fakültesi'nde 1.19 (19/16), Hukuk Fakültesi'nde ise 1.08'dir (67/62).

İlk üç yıl klinik öncesi dönemde Tıp Fakültesi son sınıf öğrencilerinin yaşları 19 ile 23 yaş aralığında olup ortalaması 21 idi. Hukuk Fakültesi son sınıf öğrencilerinin yaşları ise 20 ile 34 yaş aralığında olup ortalaması 23 idi.

Tıp Fakültesi katılımcılarının %40'ı Kıbrıs, %28'i Türk, %23'ü Arap ve %9'u İran uyruklu idi. Hukuk Fakültesi katılımcılarının ise %87'si Türk, %12'si Kıbrıs uyruklu idi. Dini inançlarının gücü, Tıp Fakültesi öğrencilerinin %43'ünde orta, %23'ünde güçlü, %17'sinde zayıf ve %17'sinde yok olarak belirtildi. Hukuk Fakültesi öğrencilerinde ise %49'unda orta, %29'unda güçlü, %16'sında zayıf ve %6'sında yok olarak belirtildi. (Tablo 1)

Fakültelerin beyin ölümü ve organ bağışısı konusundaki bilgi kaynakları da incelenmiştir. Tıp Fakültesi'nde öğrencilerin %80'i medyadan, %69'u üniversitedeki derslerden, %23'ü akraba veya

arkadaşlarından, %14'ü sağlık çalışanlarından, %11'i ise organ bağış/nakil merkezlerinden beyin ölümü ve organ bağış konusunda bilgi aldığını belirtmiştir. Hukuk Fakültesi'nde ise öğrencilerin %91'i medyadan, %23'ü akraba ve arkadaşlarından, %21'i sağlık personelinden, %9'u üniversitedeki derslerden ve %7'si ise organ bağış/nakli merkezlerinden bilgi aldığını ifade etmişlerdir. (Tablo 1)

Her iki fakültenin organ bağışının artırılmasına yönelik kampanyalara ilişkin görüşleri de alınmıştır. Tıp fakültesi öğrencilerinin %94'ü, Hukuk fakültesi öğrencilerinin ise %86'sı toplumsal eğitim ve organ

bağış bilinçlendirme kampanyalarının organ bağışını artırmanın iyi bir yolu olduğunu söyledi. İkinci olarak, Tıp Fakültesi öğrencilerinin %60'ı, Hukuk Fakültesi öğrencilerinin ise %53'ü kitle iletişim kampanyalarına dikkat çekti. Bunu takiben, Tıp Fakültesi öğrencilerinin %37'si, Hukuk Fakültesi öğrencilerinin %35'i potansiyel vefat etmiş donörlerin en yakın akrabalarına maddi destek sağlanmasının, Tıp Fakültesi öğrencilerinin %34'ü ve Hukuk Fakültesi öğrencilerinin %48'i bağışçılara öncelik verecek projeler yürütülmesinin organ bağışının artmasına yardımcı olabileceğini belirtmiştir. (Tablo 1).

Tablo 1. Öğrencilerin demografik özellikleri

Demografik özellik	Tıp	Hukuk
Yaş - ortalama (aralık)	21 (19 -23)	23 (20 -34)
Cinsiyet	N (%)	N (%)
Erkek	16 (46)	62 (48)
Kadın	19 (54)	67 (52)
Uyruk	N (%)	N (%)
Türk	19 (28)	113 (87)
Kıbrıslı	28 (40)	28 (12)
Arap	14 (22.85)	0 (0)
İranlı	5 (9)	0 (0)
Alman	0 (0)	1 (1)
Dini inançların gücü	N (%)	N (%)
Yok	6 (17)	9 (6)
Zayıf	6 (17)	20 (16)
Orta	15 (43)	63 (49)
Güçlü	8 (23%)	37 (29)
Beyin Ölümü ve Organ Bağışına İlişkin Bilgi Kaynağı	N (%)	N (%)
Medya	28 (80)	117 (91)
Üniversitedeki dersler	24 (69)	11 (9)
Sağlık çalışanı	5 (14)	27 (21)
Organ bağış/nakil merkezleri	4 (11)	9 (7)
Akraba ve arkadaşlar	8 (23)	29 (22)
Dini topluluk	2 (6)	2 (2)
Diğer	0 (0)	9 (7)
Organ Bağışını Artırmaya Yönelik Kampanyalara İlişkin Görüşler	N (%)	N (%)
Halk eğitimi ve organ bağış bilinçlendirme kampanyaları	33 (94)	111 (86)
Kitle iletişim kampanyaları	21 (60)	69 (53)
Ölen potansiyel bağışçıların en yakın akrabalarına maddi destek	13 (37)	45 (35)
Bağışçılara öncelik verecek projeler yürütmek	12 (34)	62 (48)
Diğer	2 (6)	11 (9)

Ankette ayrıca Tıp Fakültesi ve Hukuk Fakültesi öğrencilerinin %98'inin kendisinin ve yakınlarının organ nakli ihtiyacı ve deneyimi olmadığı ortaya çıkmıştır. Her iki fakültenin araştırmaya dahil edilen öğrencilerinin organ bağış kartına sahip olma oranları %3'tür.

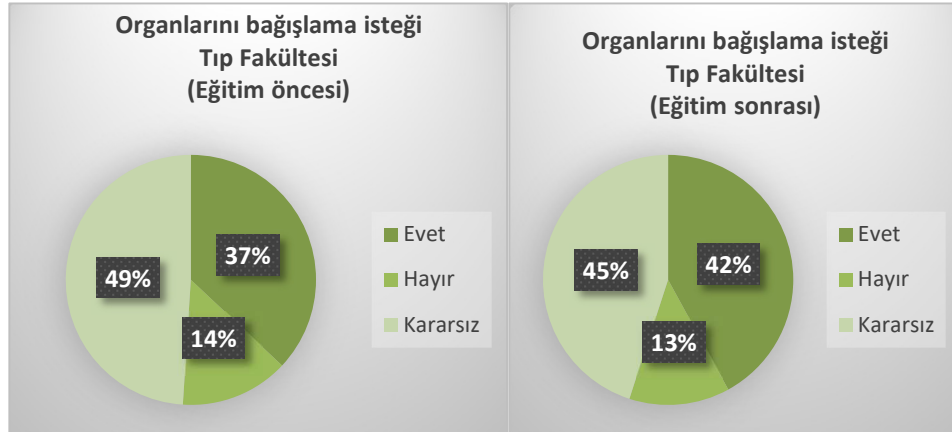
Her iki fakültenin eğitim öncesi ve sonrası beyin ölümü ve organ bağış prosedürlerine ilişkin bilgi düzeyleri değerlendirilmiştir. 'Kuzey Kıbrıs ve Türkiye'de iki doktordan oluşan heyet tarafından beyin ölümü deklare edilir' bilgisini Tıp Fakültesi'nin %5,7'sini bilmekte olup, Tıp Fakültesi'nde eğitim

aldıktan sonra bu oran %64,5'e çıkmaktadır. Hukuk Fakültesi'nde eğitim almadan önce bu bilgiyi bilenlerin oranı %0 iken, eğitim sonrasında ise %31'i doğru cevabı işaret etti. Her iki fakültede de gözlenen bu değişim istatistiksel olarak anlamlıdır (p -değeri < 0.00001) (Tablo 2).

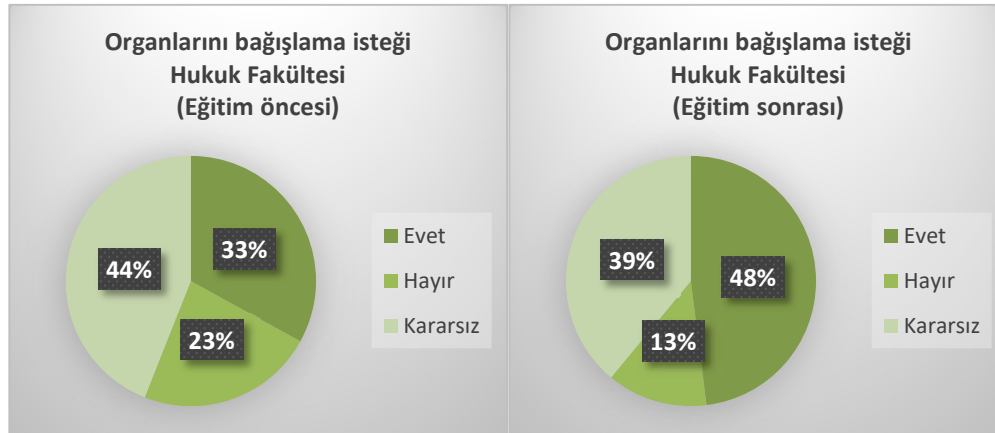
'Beyin ölümü gerçekleşen hastanın yoğun bakım sürecine rağmen kısa sürede kalp dahil tüm organlarının işlevleri bozulur' bilgisini Tıp Fakültesi'nde eğitim öncesi ve sonrasında işaret edenlerin oranı sırasıyla %28,5 ve %32'dir. Hukuk fakültesinde ise bu oran sırasıyla %17,8 ve %18,8'dir. 'Kalbi atan hastalarda beyin ölümü meydana gelirse organlar nakledilebilir' bilgisini Tıp Fakültesi'nde eğitim öncesi ve sonrasında işaret edenlerin oranı sırasıyla %48,5 ve %54'tür. Hukuk fakültesinde ise bu oran sırasıyla %64 ve %72'dir. 'Beyin ölümünden sonra ölen donörün organlarının başışına karar verebilmesi için en yakın akrabasının izninin alınması

gerekmektedir' bilgisini Tıp Fakültesi'nde eğitim öncesi ve sonrasında işaret edenlerin oranı sırasıyla %54,2 ve %64,5'tir. Hukuk fakültesinde ise bu oran sırasıyla %63,5 ve %71,5'tir. Her üç sorudaki eğitim sonrasındaki değişim her iki fakülte için de istatistiksel olarak anlamlı değildi (Tablo 2).

Hem Tıp Fakültesi hem de Hukuk Fakültesi öğrencilerinin nakledilebilecek organlarla ilişkili bilgileri de değerlendirilmiştir. Eğitim öncesi, Hukuk Fakültesi öğrencileri en çok %97 böbrek, %95 kalp, %83 karaciğer ve %71 kornea yanıtı verirken, Tıp Fakültesi öğrencileri en çok %100 kalp, %97 karaciğer, %97 böbrek, %94 akciğer, %83 kornea ve %83 deri yanıtı verdi. Eğitim sonrasında, Hukuk Fakültesi öğrencilerinin belirttikleri organlardan akciğer %57'den %85'e, cilt %50'den %77'e, pankreas %30'dan %75'e, barsak %23'ten %68'e değişim gösterdi (Tablo 2).

Şekil 1. Tıp Fakültesinde organ bağışlama isteğinin eğitim öncesi ve sonrası durumu.

Şekil 2. Hukuk Fakültesinde organ bağışlama isteğinin eğitim öncesi ve sonrası durumu.

Tablo 2. Fakültelerin eğitim öncesi ve sonrası beyin ölümü ve organ bağıışı prosedürüne ilişkin bilgileri

Madde	Tıp		Hukuk	
	Eğitim Öncesi	Eğitim Sonrası	Eğitim Öncesi	Eğitim Sonrası
Kuzey Kıbrıs ve Türkiye'deki "Beyin Ölümü Komitesi" kaç üyeden oluşuyor? *	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)
Doğru cevap 'İki'	2 (5.7)	23 (64.5)	0 (0)	40 (31)
Bilmiyorum	30 (85.7)	10 (29)	116 (89.9)	48 (37)
Beyin ölümü gerçekleşen hastalar için hangisi doğrudur?	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)
Doğru cevap 'Beyin ölümü gerçekleşen hastanın, kalp dahil tüm organları, yoğun bakım sürecine rağmen kısa sürede bozuluyor'	10 (28.5)	11 (32)	23 (17.8)	24 (18.8)
Hangi durumlarda organ nakli yapılabilir?	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)
Doğru cevap 'Kalbi atan hastalarda beyin ölümü gerçekleşirse'	17 (48.5)	19 (54)	83 (64)	93 (72)
Bilmiyorum	6 (17)	12 (33)	15 (11.5)	8 (6)
Hangi organlar nakledilebilir?	%	%	%	%
Kalp	100	100	95	96
Akciğer	94	100	57	85
Karaciğer	97	100	83	99
Böbrek	97	100	97	98
Kornea	83	100	71	89
Cilt	83	100	50	77
Pankreas	54	100	30	75
Barsak	51	100	23	68
Beyin ölümünden sonra ölen bağıışcının organ bağıışına karar verebilmek için en yakın akrabalarından izin alması gerekir mi?	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)
Evet	19 (54.2)	20 (64.5)	82 (63.5)	92 (71.5)
Hayır	11 (31.4)	7 (19.3)	32 (24.8)	25 (19.6)
Bilinmiyor	5 (14.2)	6 (16)	15 (11.6)	11 (8.8)
Organ bağıışı yapmak için neler gereklidir?	%	%	%	%
Kimlik kartı/belgesi	77	87	51	66
Sağlık belgesi	60	77	39	43
Organ bağıışı kartı	86	97	75	78
İki şahit tarafından imzalanmış bağıış formu	69	74	58	63
Doktor onayı	69	77	63	76
Kan ve doku uyumu	83	68	60	66
18 yaş ve üzeri olmak	0	0	0	2
Diğer	0	0	5	4

*p<0.05

Tablo 3. Dini inancın gücü ve organ bağıışında bulunma isteği ilişkisi

Dini inancın gücü *	Organ bağıışında bulunma isteği					
	Eğitim öncesi N (%)			Eğitim sonrası N (%)		
	Evet	Hayır	Kararsız	Evet	Hayır	Kararsız
Yok	10 (66.7)	2 (13.3)	3 (20)	9 (64.3)	2 (14,3)	3 (21.4)
Zayıf	12 (46.2)	4 (15.4)	10 (38.5)	11 (61.1)	2 (11,1)	5 (27.8)
Orta	30 (38.5)	13 (17.1)	35 (46.1)	35 (53)	6 (9,1)	25 (37.9)
Güçlü	4 (8.9)	15 (33.3)	26 (57.8)	6 (18.2)	7 (21,2)	20 (60.6)

*p<0.05

Ayrıca Tıp Fakültesi ve Hukuk Fakültesi öğrencilerinin organ bağışısı sırasında yapılması gerekenler konusundaki bilgi düzeylerine ilişkin bulgular Tablo 2’de verilmiştir. Eğitim öncesi ve sonrasında hem Hukuk Fakültesi öğrencileri hen de Tıp Fakültesi öğrencilerinin %50’sinden fazlası kimlik belgesi, sağlık belgesi, organ bağışısı kartı, şahitlerce imzalanmış form, doktor onayı ile kan ve doku uyumunun gerekliliğini belirtmiştir. 18 yaş ve üzeri olunmasının gerekli oluşunu işaret edenlerin oranı hem eğitim öncesi hem eğitim sonrası %0’dır. Hukuk Fakültesi öğrencilerinin de %50’sinden fazlası kimlik belgesi, organ bağışısı kartı, şahitlerce imzalanmış form, doktor onayı ile kan ve doku uyumunun gerekliliğini belirtmiştir. Yarısından azı hem eğitim öncesi hem de eğitim sonrası sağlık belgesi gerekliliğini işaret etmiştir (Tablo 2).

Tıp Fakültesi öğrencilerinin beyin ölümü sonrası organ bağışısına ilişkin eğitim öncesi ve sonrası görüşleri incelendiğinde, eğitimden önce çoğunluk %49 ile 'Kararsızım', %37 ile 'Evet', azınlık ise %14 ile 'Hayır' cevabını vermiştir. Eğitim sonrası 'Kararsızlar' %45'e düşmüş, 'Evet' cevabı %42'ye çıkmış ve yine azınlık %13 ile 'Hayır' cevabını vermiştir (Şekil 1). Hukuk Fakültesi öğrencilerinin beyin ölümü sonrası organ bağışısına ilişkin eğitim öncesi ve sonrası görüşleri incelendiğinde de, eğitimden önce: çoğunluk %44 ile "Kararsızım", azınlık ise %23 ile "Hayır" yanıtını vermiştir. Eğitim sonrasında; cevapların çoğunluğu %44 ile 'Evet' olurken, azınlık da %13 ile 'Hayır' demmiştir (Şekil 2). Hem Tıp Fakültesi hem Hukuk Fakültesi'nin organ bağışılama isteği yönündeki görüşlerinin eğitim öncesi ve sonrası dağılımının karşılaştırılmasında fakülterde anlamlı değişim saptanmadı. (Sıra ile p-değeri=0.7696, p-değeri=0.0534)

Organ bağışısında bulunma isteğini kişilerin kendi beyanlarındaki dini inançlarının gücüne göre değerlendirdiğimizde, yoktan güçlüye gidişle birlikte organ bağışısında bulunma isteğinde olanların oranının azaldığı, kararsızların oranının arttığı dikkati çekmektedir. Bu ilişki istatistiki olarak anlamlıdır. (p-değeri<0.00001). Farklı dini inanç gücüne sahip grupların eğitimle birlikte organ bağışısında bulunma isteklerindeki değişime bakıldığında, herhangi bir grupta anlamlı bir değişiklik saptanmamakla birlikte, zayıf ve orta dini inanca sahip olduğunu belirten gruplarda kararsız ve olumsuz görüş belirtenlerin görüşlerinde bağışıda bulunma isteği yönünde bir değişim olduğu da dikkati çekmiştir (Tablo 3).

Tıp ve Hukuk Fakültesi öğrencilerinin beyin ölümü ve organ bağışısı konusundaki eğitim öncesi ve sonrası tutumlarına ilişkin bulgular Tablo 4’te verilmiştir. 'Organ bağışısı, büyük dinlerin inançlarıyla tutarlıdır' görüşünü eğitim öncesi anlamlı olarak Tıp Fakültesi öğrencileri daha çok desteklemiştir (p-değeri=0.018). Eğitimle birlikte bu görüşte Tıp Fakültesi'nde anlamlı bir değişim olmazken Hukuk Fakültesi'nde istatistiksel olarak anlamlı bir değişim gerçekleşmiş ve katılanların oranı %28,7'den %59'a çıkmıştır (p-değeri=0,000081). 'Organ bağışısı konusunda sağlık sistemine güveniyorum' görüşünü eğitim öncesinde Tıp Fakültesi'nde %54,7, Hukuk Fakültesi'nde %57,4 belirtmektedir. Eğitimle birlikte bu oranlarda istatistiki anlamlı bir değişime izlenmemiştir. Ancak Tıp Fakültesi'nde bu görüşe katılmayanların oranı %8,6'dan %19,4'e çıkmıştır. Bu değişiklik istatistiki olarak anlamlıdır (p-değeri=0.000381). 'Ölümden sonra organ bağışısı için prosedür güvenli ve etkilidir' konusunda eğitim öncesi Tıp Fakültesi'nin %45,7'si, Hukuk Fakültesi'nin %58,1'i 'Fikrim yok' şeklinde görüş belirtmiştir. 'Fikrim yok' şeklinde ifade edenlerin oranı eğitim sonrası Tıp Fakültesi'nde %45,7'den %29'a gerilerken, Hukuk Fakültesi'nde %58,1'den %32,4'e düşmüştür. Katıldığını belirtenlerin oranları da eğitim sonrası Tıp Fakültesi'nde %37,1'den %51,6'ya çıkarken, Hukuk Fakültesi'nde %33,3'ten %59,8'e çıkmıştır. Bu değişiklikler istatistiki olarak anlamlı saptanmıştır (sırasıyla p değeri = 0.00475/p değeri = 0.000451). Tıp Fakültesi'nin %48,6'sı, Hukuk Fakültesi'nin %51,9'u ülkedeki tıp doktorlarının beyin ölümü hakkında yeterli bilgiye sahip ve kriterlerini bildiği görüşüne katıldığını belirtti. Eğitimle birlikte her iki fakültede görüşlerde anlamlı bir değişiklik olmasa da, Hukuk Fakültesi'nde eğitim sonrası bu görüşe katıldığını belirtenlerin oranı %51,9'dan %72,5'e çıktı. 'Organlarımı bağışlamayı kabul edersem, sağlık çalışanları hayatımı korumak için çok fazla çalışmazlar' görüşüne Tıp Fakültesi'nin %54,3'ü, Hukuk Fakültesi'nin %52,7'si katılmadığını belirtmiştir. 'Doktorlar, ihtiyaç durumunda sadece bir organ bağışısı yapmak isterseniz bile, tüm organlarınızı alabilir' görüşüne Tıp Fakültesi'nin %77,1'i, Hukuk Fakültesi'nin %78,2'si katılmadığını belirtmiştir. Tıp Fakültesi'nin %48,6'sı 'Alıcı seçme hakkım olmalı', %28,6'sı aksi yönde görüş belirtmiştir. Hukuk Fakültesi'nin ise %42,6'sı 'Alıcı seçme hakkım olmalı', %44,2'si aksi yönde görüş belirtmiştir. Eğitimle birlikte bu üç konudaki görüşte de anlamlı değişiklik izlenmemiştir. 'Zengin ve ünlü insanlar, bir bağışıcıya/organa ihtiyaç duyduklarında

ulusal bekleme listesinin en üstünde yer alırlar' görüşüne Tıp Fakültesi'nin %60'ı ve Hukuk Fakültesi'nin %45,2'si 'Katılıyorum' demiştir. Hukuk Fakültesi'nde eğitim sonrası bu görüşe katılanlar %45,2'den %30,4'e gerilemiş, katılmayanlar

%31,2'den %47,2'ye çıkmıştır. Bu değişiklik istatistiki olarak anlamlı saptanmıştır (p değeri = 0.000344). 'Dinim, organ veya doku bağışını desteklemiyor' görüşüne her iki fakültenin yarısından fazlası katılmamıştır

Tablo 4. Tıp ve Hukuk fakültelerinde eğitim öncesi ve sonrası beyin ölümü ve organ nakli ile ilgili tutumlar

Soru	Katılıyorum N (%)				Fikrim yok N (%)				Katılmıyorum N (%)			
	Eğitim öncesi		Eğitim sonrası		Eğitim öncesi		Eğitim sonrası		Eğitim öncesi		Eğitim sonrası	
	Tıp	Hukuk	Tıp	Hukuk	Tıp	Hukuk	Tıp	Hukuk	Tıp	Hukuk	Tıp	Hukuk
Organ bağışı, büyük dinlerin inançlarıyla tutarlıdır.	14* (40)	37* ^β (28.7)	13 (41.9)	60 ^β (59)	14* (40)	43* ^β (33.3)	10 (32.3)	15 ^β (14.7)	7* (20)	49* ^β (38)	8 (25.8)	27 ^β (26.5)
Organ bağışı konusunda sağlık sistemine güveniyorum	19 (54.3)	74 ^β (57.4)	17 (54.8)	59 ^β (57.8)	13 (37.1)	22 ^β (17.1)	8 (25.8)	22 ^β (21.6)	3 (8.6)	33 ^β (25.6)	6 (19.4)	21 ^β (20.6)
Fakültemde organ bağışı konusunda yeterli eğitim programı var	4 (11.4)	7 (5.4)	9 (29)	36 (35.3)	9 (25.7)	31 (24)	7 (22.6)	19 (18.6)	22 (62.9)	91 (70.5)	15 (48.4)	47 (46.1)
Ölümden sonra organ bağışı için prosedür güvenli ve etkilidir	13* (37.1)	43 ^β (33.3)	16* (51.6)	61 ^β (59.8)	16* (45.7)	75 ^β (58.1)	9* (29)	33 ^β (32.4)	6* (17.1)	11 ^β (8.5)	6* (19.4)	8 ^β (7.8)
Ülkemizde tıp doktorları beyin ölümü hakkında yeterli bilgiye sahip ve kriterlerini biliyorlar	17 (48.6)	67 (51.9)	18 (58)	74 (72.5)	13 (37.1)	50 (38.8)	9 (29)	19 (18.6)	5 (14.3)	12 (9.3)	4 (12.9)	9 (8.8)
Organlarımı bağışlamayı kabul edersem, sağlık çalışanları hayatımı korumak için çok fazla çalışmazlar	5 (14.3)	35 (27.1)	8 (25.8)	17 (16.7)	11 (31.4)	26 (20.2)	6 (19.4)	21 (20.6)	19 (54.3)	68 (52.7)	17 (54.8)	64 (62.7)
Zengin ve ünlü insanlar, bir bağışçıya /organa ihtiyaç duyduklarında ulusal bekleme listesinin en üstünde yer alırlar	21 (60)	57 ^β (45.2)	18 (58)	31 ^β (30.4)	7 (20)	32 ^β (24.8)	4 (12.9)	23 ^β (22.5)	7 (20)	40 ^β (31.2)	9 (29)	48 ^β (47.1)
Organlarımı bağışlarsam ailem suçlanacak	1 (2.9)	5 (3.9)	3 (9.7)	11 (10.8)	8 (22.9)	14 (10.9)	9 (29)	7 (6.9)	26 (74.3)	110 (85)	19 (61.3)	84 (82.4)
Alıcı seçme hakkım olmalı	17 (48.6)	55 (42.6)	14 (45.2)	38 (37.3)	8 (22.9)	17 (13.2)	6 (19.4)	13 (12.7)	10 (28.6)	57 (44.2)	11 (35.5)	51 (50)

Dinim, organ veya doku bağışını desteklemiyor	2 (5.7)	15 (11.6)	3 (9.7)	9 (8.8)	15 (42.9)	38 (29.5)	9 (29)	17 (16.7)	18 (51.4)	76 (58.9)	19 (61.3)	76 (74.5)
Doktorlar, ihtiyaç durumunda sadece bir organ bağışı yapmak istesenez bile, tüm organlarınızı alabilir	3 (8.6)	16 (12.4)	2 (6.5)	15 (14.7)	5 (14.3)	25 (19.4)	5 (16.1)	13 (12.7)	27 (77.1)	88 (68.2)	24 (77.4)	74 (72.5)
Bilgi eksikliğim ve organımın kötüye kullanılmasında korktuğum için organlarımı ihtiyacı olanlara (alıcı) bağışlamak konusunda isteksizim	10 (28.6)	25 (19.4)	6 (19.4)	18 (17.6)	9 (25.7)	29 (22.5)	10 (32.3)	20 (19.6)	16 (45.7)	75 (58.1)	15 (48.4)	64 (62.7)
Bağışçının ailesine yasal mali destek, organ bağışını iyileştirmede yardımcı olabilir	21 (60)	82 (63.6)	10 (32.3)	53 (52)	4 (11.4)	25 (19.4)	8 (25.8)	17 (16.7)	10 (28.6)	22 (17.1)	13 (41.9)	32 (31.4)
Aileme bağışçı olmak istediğimi söylememe gerek yok, çünkü zaten vasiyetimde var.	11 (31.4)	24 (18.6)	6 (19.4)	23 (22.5)	7 (20)	29 (22.5)	8 (25.8)	22 (21.6)	17 (48.6)	76 (58.9)	17 (54.8)	57 (55.9)

*p<0.05, α p<0.05, β p<0.05

Tıp Fakültesinin %51,4'ü katılmadığını, %42,9'u fiki olmadığını belirtmiştir. Hukuk Fakültesi'nde de %58,9'unun katılmadığını belirtmiştir. Eğitimle birlikte bu oran Hukuk Fakültesi'nde %74,5'e çıkmıştır. Eğitimle birlikte her iki fakültede gözlenen değişiklikler anlamlı saptanmamıştır (Tablo 3).

'Bilgi eksikliğim ve organımın kötüye kullanılmasından korktuğum için organlarımı ihtiyacı olanlara (alıcı) bağışlamak konusunda isteksizim' görüşüne Tıp Fakültesinin %45,7'si katılmadığını, %28,6'sının katıldığını belirtmiştir. Hukuk Fakültesi'nde de %58,1'i katılmadığını ifade etmiştir. 'Organlarımı bağışlarsam ailem suçlanacak' görüşüne Tıp Fakültesi'nin %74,3'ü, Hukuk Fakültesi'nin de %85'i katılmadığını belirtmiştir. 'Aileme bağışçı olmak istediğimi söylememe gerek yok, çünkü zaten vasiyetimde var' görüşüne Tıp Fakültesi'nin %48,6'sı, Hukuk Fakültesi'nin de %58,9'u katılmadığını belirtmiştir. 'Bağışçının ailesine yasal mali destek organ bağışını iyileştirmede yardımcı olabilir'

görüşüne Tıp Fakültesi'nin %60'ı, Hukuk Fakültesi'nin %63,6'sı katılmıştır. Burada sıralanan son dört konu ile ilgili eğitimle birlikte görüşlerde istatistikî anlamlı değişme izlenmemiştir (Tablo 3).

Tıp Fakültesi'nin %62,9'u ve Hukuk Fakültesi'nin %70,5'i fakültelerinde organ bağışı konusunda yeterli eğitim programı olmadığını belirtmiştir. Öğrencilerin kendilerine verilen eğitim sunumuna ilişkin görüşleri de bir soru ile değerlendirmiştir. Sonuç olarak, çalışmaya katılan öğrencilerin %88'i eğitimi yararlı bulduğunu ifade etmiştir.

TARTIŞMA

Bu çalışmada Tıp Fakültesi klinik öncesi dönem son sınıf ve Hukuk Fakültesi son sınıf öğrencilerinde beyin ölümü ve organ bağışı konusundaki bilgi ve tutumları ile farklı demografik özelliklerin bu bilgi ve tutumlara etkisi araştırılmıştır. Ayrıca beyin ölümü ve organ bağışı konusunda verilen eğitimin bilgi ve

tutumlarına etkisinin ölçülmesi de hedeflenmiştir. Çalışmamıza göre her iki fakülte için de organ bağış konusunda bilgi edinmede en çok kullanılan yol medyadır. Tıp ve hemşirelik lisans öğrencileri arasında yapılan benzer araştırmalar, araştırmaya katılanların yarısına yakınının medyadan bilgi aldığını ortaya koymaktadır^{17,18}. Medyanın özellikle genç nüfus arasında herhangi bir kampanya ile bu konu hakkında bilgiyi artırmak için kullanılabilecek önemli yollardan biri olduğu akılda bulundurulmalıdır. Ayrıca Tıp Fakültesi öğrencileri organ bağış konusunda %69 oranında üniversitedeki derslerden bilgi aldığını belirtmiştir. Fakat bu oran Hukuk Fakültesi'nde sadece %9'dur. Farklı coğrafyalarda yapılan çalışmalar da oldukça düşük bilgi düzeyleri de bildirmekte ve Tıp Fakültelerinin bu konulardaki müfredatının geliştirilmesi gereğini vurgulamaktadır^{21,22}. Ayrıca, beyin ölümü ve organ bağış işleminin hem etik hem tıbbi kısmının iyi anlaşılması önemli olduğu için Hukuk Fakültesi müfredatına da daha fazla ders eklenmesi önerilebilir. Bunun yanında Tıp Fakülteleri öğrencileri ve Tıp profesyonelleri, tıp dışı bireylere kıyasla organ bağış konusunda daha iyi bir bilgiye sahip olmalarına rağmen, organ bağışına yönelik tutumları genel nüfusun tutumuna benzerlik göstermektedir²³. Çalışmamızın sonuçlarına göre organ bağış yapma isteğinde eğitimle birlikte, anlamlı olmasa da Tıp Fakültesi öğrencileri arasında %5, Hukuk Fakültesi öğrencileri arasında %15'lik bir artış gözlenmiştir. Beyin ölümü ve organ bağış konusunda halihazırda bilgi sahibi olan tıp öğrencilerinin organ bağış yapma istekleri az da olsa artsa da, eğitim öncesi bilgileri kısıtlı olan hukuk öğrencilerinin eğitimle birlikte daha büyük bir artış gösterdiği şeklinde yorumlanabilir. Eğitimin organ bağışına ilişkin tutum, davranış ve bilgi üzerindeki etkisini araştıran bir çalışmada da eğitim sonrasında organ bağış isteğinde %5'lik bir artış olduğunu göstermektedir²⁴.

Çalışmada şu da dikkati çekmektedir ki organ bağışında bulunma isteği oranı, organ bağışında bulunmuş olanların oranından belirgin olarak fazladır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Sağlık Kaynakları ve Hizmetleri Yönetimi'nden gelen bilgiler de benzerdir²⁵. ABD'li yetişkinlerin %95'inin organ bağışını desteklediğini, ancak yalnızca %58'inin organ bağış kartına sahip olduğunu bildirilmektedir. Tıp öğrencileri arasında Türkiye'de yapılan bir başka çalışmada organ bağışında bulunanların yüzdesi çalışmamız ile benzer şekilde oldukça düşüktür. Bu çalışmada ayrıca büyük çoğunluk yakınlarının veya kendisinin organ nakline izin vereceğini belirtmektedir¹⁸. İstek yönündeki fırsatların

değerlendirilmesi açısından organ bağışlama imkânları daha yaygın ve kolay ulaşılabilir olmalıdır.

Eğitimle birlikte bağışlanabilecek organlara dair bilgi de artmıştır. Her iki fakültede de deri, pankreas ve bağırsak eğitim öncesinde bağışlanabileceği bilinmeyen veya az bilinen organlardır. Nadir bilinen bu organlar hakkındaki bilgiler eğitimle birlikte artmıştır. Nadir bilinen organlar ile ilgili durum başka çalışmalarda da benzerdir^{16,17}. Kuzey Kıbrıs ve Türkiye'de iki doktordan oluşan bir komite tarafından beyin ölümü deklare edilmektedir¹. Bu bilgi Tıp Fakültesi'nde sadece %5,7'nin bildiği, Hukuk Fakültesi'nden katılımcıların hiçbirinin bilmediği dikkati çekmektedir. Eğitimle birlikte Tıp Fakültesi'nde daha belirgin olacak şekilde her iki fakültede de anlamlı şekilde bilenlerin oranının arttığı gözlenmiştir.

Eğitimin organ bağış farkındalığına etkisiyle ilgili yapılan araştırma örneklerinden, hem organ bağışına gönüllü olma oranının hem de yakınlarının organ bağışına onay verme oranının anlamlı olarak iki katına çıktığı belirtilmektedir. Ayrıca yine aynı çalışmada organ bağışına ilişkin genel bilgi oranı da %34,8'den %93,7'ye çıkmış, organ bağışına ilişkin yanlış inanışlar eğitimin ardından ortadan kalkmıştır¹².

Çalışmamızın anketinin alındığı çalışma da katılımcıların neredeyse yarısının (%51,3) bağışçı olmak istediğini, ancak yalnızca %2'sinin organ bağış kartına sahip olduğunu göstermiştir. 341 katılımcıdan yalnızca 71'i beyin ölümüyle ilgili tüm soruları doğru yanıtlamıştır. Katılımcıların %68,6'sı organ bağışının dinen caiz olduğunu, %5'i ise dinen yasak olduğunu ifade etmiştir. %78,3'ü organ bağış konusunda karar verme hakkının ailenin olması gerektiğini vurgularken, katılımcıların büyük çoğunluğu izinsiz organ alınmayacağını düşünmektedir¹⁶.

Başka bir çalışmada; din, farkındalık, tıp eğitiminin etkisi, kültüre özgü faktörler, donörün ve organlarının tedavisi ve ailenin etkisi organ bağışına yönelik tutumu etkileyen temel faktörler olarak belirtilmiştir⁹. Çalışmamızda da dini inançların gücünün bağış isteğinde önemli bir belirleyici olduğu dikkati çekmiştir.

Çalışmanın bağış isteği ve özellikle tutumlar açısından ortaya koyduğu sonuçları da ilginçtir. Eğitim öncesi de sonrası da hem Tıp Fakültesi'nden hem de Hukuk Fakültesi'nden katılımcıların neredeyse yarıya yakın organ bağışlama konusunda kararsız olduğunu ifade etmiştir. Bu yoğun kararsızlıkların da nedenlerinin

araştırıldığı araştırmalar daha etkin kampanyalar yürütülmesini sağlayacaktır.

Her ne kadar araştırmada çoğunluk sağlık otoritelerinin beyin ölümü tanısı ve izlemindeki bilgi ve tutumlarına karşı güveni belirtse de, her iki fakülte için de oranların yarıya yakın olması, Tıp Fakültesi için bile bu oranların tama yakın olmaması düşündürücüdür. Ayrıca tıp öğrencileri arasında yapılan diğer çalışmalarda da beyin ölümünün geri dönüşsüz bir süreç olduğuna dair bilginin katılımcıların dörtte birinde olmaması dikkat çekicidir¹⁸. Yakın dönemde geniş bir katılımcı ile sağlık alanındaki öğrenciler ve çalışanlar ile yapılan çalışma da sağlıkçılar dahil konu ile ilgili güven için eğitim ihtiyacını vurgulamaktadır²⁶.

Bu çalışmada her iki fakültenin öğrenci sayısının farklılığı, Tıp Fakültesi öğrenci sayısının kısıtlılığı ve ikinci anketten önce sınıftan ayrılan kişilerin oluşu çalışmanın istatistikî sonuçlarının gücünü azaltan kısıtlılıkları olarak kabul edilebilir. Ayrıca eğitim sonrası değerlendirme erken dönemde yapılmıştır. Tutumlara gerçek bir etkiden bahsedebilmek için daha uzun süreli takip içeren ileriye dönük ve güc analizleri ile çalışılarak daha fazla öğrenciyi içeren çalışmalar gereklidir.

Sonuç olarak, bu sonuçlar ışığında eğitimin ön planda bilgiyi olmakla birlikte, kişilerin bazı bakış açılarını erken dönemde etkileyebileceği söylenebilir. Ayrıca şu da akılda bulundurulmalıdır ki çalışmada değerlendirilen tutumlar kısa sürede eğitimden etkilenmeyecek veya eğitimle değişmeyecek değerler ile ilgili tutumlar olabileceğinden değişiklik izlenmemiş olabilir. Örneğin; alıcı seçme hakkı ile ilgili görüş ve ailenin tutumlarına bakış. Ayrıca çalışma sırasında verilen eğitimin kapsamı bu tutumlar ile ilgili merak edilenleri cevaplamamış veya kişide fikir oluşmasına neden olan süreçlere dokunamamış olabilir. Özellikle bu tıp çalışmalardaki tutumlara dair bölüm hangi konuların eğitim ve farkındalık etkinliklerinde yer alması gerektiği konusunda yol göstericidir.

Dini inançların gücü beyin ölümü ve organ bağışısı konusundaki tutum için önemlidir. Farkındalık çalışmalarında dinî otoritelerin de konuyla ilgili açıklamalarının yer almasının olumlu etkisi olacaktır. Ayrıca çalışma, beyin ölümü ve organ nakli ile ilgili prosedürlerin tıp camiasında sıkı bir düzenlemesi olduğuna ve katı kriterlerin takip edildiğine dair bilgilendirmelerin sağlıkçılar dahil toplumun her kesimi için ihtiyacını ortaya koymuştur. Ayrıca hem

çalışmamız hem de önceki çalışmalar gösteriyor ki her grup eğitim aldığı konuda daha çok bilgiye sahiptir ve kendini daha güvenli hissetmektedir¹⁶. Bu bulgular ile tıp ve sağlıkla ilgili fakültelerde konunun hukuki yönünün, hukuk fakültelerinde de tıbbi yönünün ayrıntılandırıldığı bir müfredatın yer alması konunun ilgili taraflarının daha kapsayıcı bilgiler ile meslek hayatına atılmalarını sağlayacaktır.

Yazar Katkıları: Çalışma konsepti/Tasarımı: AE, GH, LÇ, RT, MMAA, MOHA; Veri toplama: AE, GH, LÇ, RT, MMAA, MOHA; Veri analizi ve yorumlama: AE, GH, LÇ, RT, MMAA, MOHA; Yazı taslağı: AE, GH, LÇ, RT, MMAA, MOHA; İçerigin eleştirel incelenmesi: AE; Son onay ve sorumluluk: AE, GH, LÇ, RT, MMAA, MOHA; Teknik ve malzeme desteği: AE, GH, LÇ, RT, MMAA, MOHA; Süpervizyon: AE; Fon sağlama (mevcut ise): yok.

Etik onay: Bu çalışma Doğu Akdeniz Üniversitesi Etik Kurulu tarafından 03.02.2020 tarih ve ETKOO-2020-0040 sayılı kararı ile etik onaylanmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması beyan etmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar finansal destek beyan etmemişlerdir.

Teşekkür: Yazmalar çalışmaya katkılarından dolayı Rozina Barzegar'a teşekkür ederler..

KAYNAKLAR

1. Arsava EM, Demirkaya Ş, Dora B, Giray S, Gökçe M, Güler A et al. Turkish Neurological Society - Diagnostic guidelines for brain death. Turk J Neurol. 2014;20:101-4.
2. Greer DM, Kirschen MP, Lewis A, Gronseth GS, Rae-Grant A, Ashwal S et al. Pediatric and adult brain death/death by neurologic criteria consensus guideline. Neurology. 2023;101:1112-32.
3. Türkiye Cumhuriyeti. 2238 Sayılı Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Hakkında Kanun. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2238.pdf> (Accessed 01.04.2026).
4. KKTC İnsan Hücre, Doku ve Organ Nakli ile İlgili Kuralları Düzenleyen Yasa. <https://www.mahkemeler.net/tuzuk/675-2021.pdf>. (Accessed 01.04.2026).
5. Wahlster S, Wijdicks EF, Patel PV, Greer DM, Hemphill JC 3rd, Carone M, et al. Brain death declaration: practices and perceptions worldwide. Neurology. 2015;84:1870-9.
6. Lewis A, Liebman J, Bakkar A, Kreiger-Benson E, Kumpfbeck A, Shemie SD et al. Determination of brain death/death by neurologic criteria in countries in Asia and the Pacific. J Clin Neurol. 2020;16:480-90.
7. Lim KJ, Cheng TTJ, Jeffree MS, Hayati F, Cheah PK, Nee KO et al. Factors influencing attitude toward organ and tissue donation among patients in primary clinic, Sabah, Malaysia. Transplant Proc. 2020;52:680-6.
8. Irving MJ, Tong A, Jan S, Cass A, Rose J, Chadban S et al. Factors that influence the decision to be an organ donor: a systematic review of the qualitative literature. Nephrol Dial Transplant. 2012;27:2526-33.

9. Gauher ST, Khehar R, Rajput G, Hayat A, Bakshi B, Chawla H et al. The factors that influence attitudes toward organ donation for transplantation among UK university students of Indian and Pakistani descent. *Clin Transplant*. 2013;27:359-67.
10. Chen X, Wei W, Ai W. Organ donation: Key factors influencing the younger generation's decision-making in China. *Front Public Health*. 2023;11:1052875.
11. World Health Organization. Human organ and tissue transplantation. Seventy-Fifth World Health Assembly Report; 2022. Geneva, WHO, 2022. .
12. Yılmaz TU. Importance of education in organ donation. *Exp Clin Transplant*. 2011;9:370-5.
13. Potenza R, Guermani A, Peluso M, Casciola A, Ginosa I, Sperlinga R et al. Effectiveness of an education program on donation and transplant aimed at students of the nursing degree course. *Transplant Proc*. 2015;47:2097-101.
14. Fernandes Vasconcelos T, Gonçalves Meneguetti M, Corsi CAC, Michelon-Barbosa J, Sato L, Basile-Filho A et al. Assessment of physicians' knowledge about brain death and organ donation and associated factors. *Medicine (Baltimore)*. 2022;101:e30793.
15. Tomruk M, Gök F, Eroğlu E. Determination of awareness and knowledge level on brain death, organ donation and transplantation in intensive care units in Konya. *J Contemp Med*. 2023;13:586-92..
16. Kocaay AF, Celik SU, Eker T, Oksuz NE, Akyol C, Tuzuner A. Brain death and organ donation: knowledge, awareness, and attitudes of medical, law, divinity, nursing, and communication students. *Transplant Proc*. 2015;47:1244-8.
17. Vincent BP, Kumar G, Parameswaran S, Kar SS. Knowledge, attitude, and perception on organ donation among undergraduate medical and nursing students at a tertiary care teaching hospital in the southern part of India: a cross-sectional study. *J Educ Health Promot*. 2019;8:161.
18. Sarıtaş TB, Savıcı V, Çinkılıç S, Önal H, Ataklı Y, Köktürk M et al. Beyin ölümü ve organ nakli hakkında tıp fakültesi öğrencilerinin farkındalığının ve bilgi düzeyinin değerlendirilmesi. *Kocatepe Tıp Dergisi*. 2020;21:270-5.
19. Mikla M, Rachubińska K, Ríos A, Schneider-Matyka D, Panczyk M, Kotwas A et al. Attitudes of Polish medical students toward organ donation in cases of brain death. *Eur J Investig Health Psychol Educ*. 2024;14:1114-27.
20. Iriarte J, Palma JA, Kufoy E, Miguel MJ. Muerte cerebral: ¿es un término adecuado? [Brain death: is it an appropriate term?]. *Neurologia*. 2012;27:16-21.
21. Basubrain O. Brain death knowledge and attitudes among fourth-year medical students at Umm Al-Qura University. *Cureus*. 2024;16:e69247..
22. Costa Silva A, Pina-Vaz T, Henriques M, Nóbrega J, Fuente de Carvalho J, Martins-Silva C et al. Knowledge gaps and educational needs in organ transplantation: a study of portuguese medical students. *Transplant Proc*. 2024;56:2298-301.
23. Anwar ASMT, Lee JM. A survey on awareness and attitudes toward organ donation among medical professionals, medical students, patients, and relatives in Bangladesh. *Transplant Proc*. 2020;52:687-94.
24. McGlade D, Pierscionek B. Can education alter attitudes, behaviour and knowledge about organ donation? A pretest-post-test study. *BMJ Open*. 2013;3:e003961.
25. OrganDonor.gov. Organ donor. 2020. <https://www.organdonor.gov/>. (Accessed 01.04.2026).
26. Krishna E, Debbarma S, Ranjan A, Pandey S, Kumar V, Kumar V et al. Knowledge and attitudes toward organ donation among students and professionals in medical colleges in the eastern part of India. *Cureus*. 2024;16:e70556.